

*ENCICLOPÈDIA
DE
MENORCA*

*Tom vint-i-unè / CARTOGRAFIA
HISTÒRICA*

Maó, 2018

Director honorari

Josep Miquel Vidal Hernández (1939–2013)

Director

Miquel Àngel Casanovas Camps

Coordinador editorial

Òscar Bagur Martínez

Consell assessor

Cristina Andreu Adame, Miquel Àngel Casanovas Camps, José Simón Gornés Hachero, Agustí Jansà Clar, Miquel Àngel Limón, Antoni López Pons, Sergi Marí Pons, Jaume Mascaró Pons, Valentín Pérez Mellado, Guillem Sintès Espasa i Tomàs Vidal Bendito.

Textos

Tomàs Vidal Bendito

Il·lustracions

Arxiu de la Corona d'Aragó, Archivo General de Simancas, Arxiu Històric de Menorca (Maó), Arxiu Històric Municipal de Barcelona, Archivo Histórico Nacional (Madrid), Admiralty Library Manuscript Collections (Portsmouth), Arxiu Municipal d'Alaior, Arxiu Municipal des Mercadal, Arxiu Municipal de Palma, Arxiu del Regne de Mallorca, Ateneu Científic, Literari i Artístic de Maó, Biblioteca Abadia de Montserrat, Biblioteca L. Alemany i Vich (Palma), Biblioteca Bartolomé March (Palma de Mallorca), Biblioteca de Catalunya (Barcelona), British Library (Londres), Biblioteca Medicea Laurenziana (Florència), Bodleian Library (Oxford), British Museum (Londres), Biblioteca Monestir de Montserrat, Biblioteca Nacional de España (Madrid), Bibliothèque Nationale de France (París), Biblioteca del Palacio Real (Madrid), Centro Geográfico del Ejército de Tierra, Centro Nacional de Información Geográfica (Madrid), Cambridge University Library, Departament de Geografia de la Universitat de Cambridge, Fundació Hernández Sanz – Hernández Mora (Maó), Fundació Rubió Tudurí (Maó), Institut Cartogràfic de Catalunya (Barcelona), Institut Menorquí d'Estudis (Maó), Institut Municipal d'Història (Barcelona), Krigsarkivet (Estocolm), Library of Congress (Washington), Musée Condé (Chantilly), Museu de Mallorca (Palma), Museu Marítim de Barcelona, Museu de Menorca (Maó), Museo Militar de Menorca (es Castell), Museu Naval d'Amsterdam, Museo Naval de Madrid, National Army Museum (Londres), National Maritime Museum (Greenwich), The National Archives (Londres-Kew), Norman B. Leventhal Map & Education Center (Boston), Real Academia de la Historia (Madrid), Royal Geographical Society (Londres), The Royal Naval Museum Library (Portsmouth), Real Sociedad Geográfica (Madrid), Societat Arqueològica Luliana (Palma), Servicio Geográfico del Ejército (Madrid), Service Historique de l'Armée de Terre (París–Vincennes), Servicio Histórico del Ejército (Madrid), Service Historique de la Marine (París–Vincennes), Süleymaniye Kütüphanesi (Istanbul), Walters Art Museum (Baltimore). *Biblioteques i arxius privats*: Alomar (Palma), F. Caules, Carlos Dubón (Ciutadella), R. Foguet (Barcelona), Hernández–Aguado (Maó), Iturriaga–Barbat (Madrid), G. Julià (Ciutadella), Lafuente Hernández (Madrid), P. Latcham (Hereford, Regne Unit), J. Maps (Maó), A. Martorell Garau (Londres – Palma), J. I. Montobbio Jover (Ciutadella), M. Montañés Marino (Maó), Quintana (es Castell), Serrano (Maó), Serra Belabre, Vidal del Rifalet (Sant Lluís), Biblioteca Vivot (Palma).

Elaboració de l'índex onomàstic

Marta Villalonga Garriga

Disseny tipogràfic

Òscar Bagur Martínez

Compaginació

Pepe Torrent Pallicer

Producció

Krea S.C.

Carrer de Sant Joan Bosco, 29

07760 Ciutadella de Menorca

Secretaria d'administració i subscripcions

Ariadna Ferrer i Anglada

Tlf. 971 097 014

secretaria@fundacioenciclopediademenorca.cat

Edició

Fundació Enciclopèdia de Menorca

Plaça de la Biosfera, 5

07703 Maó

<http://www.fundacioenciclopediademenorca.cat>

Dipòsit legal: ME 985-2018

ISBN: 978-84-943732-3-7 (tom XXI)

ISBN: 84-600-1437-1 (obra completa)

Printed in Spain

Enciclopèdia de Menorca / [director: Miquel Àngel Casanovas Camps]. — Maó : Fundació de l'Enciclopèdia de Menorca, 1979- . — Vols. : il., col. ; 31 cm — ISBN 84-600-1437-1 (o.c.) XXI: Cartografia històrica / [textos: Tomàs Vidal Bendito]. — DL ME 985-2018. — 172 p. — ISBN 978-84-943732-3-7 (tom XXI)

I. Vidal Bendito, Tomàs. II. Casanovas Camps, Miquel Àngel. III. Fundació Enciclopèdia de Menorca

1. Cartografia - Menorca - Història. 2. Menorca — Diccionaris i enciclopèdies.

030(460.32Menorca)

912(460.32Menorca)

CARTOGRAFIA HISTÒRICA

Tomàs Vidal Bendito

SUMARI

CARTOGRAFIA HISTÒRICA

Prefaci	11
Introducció	13
1 Objectius i aclariments	14
2 L'illa de Menorca a la Mediterrània	15
3 L'illa de Menorca a l'àrea catalana-valenciana-balear	15
1 La cartografia antiga de Menorca	17
1 L'estat de la qüestió	17
2 Breu síntesi introductòria de la història de la cartografia	19
3 Les primeres representacions de Menorca	20
3.1 Les cartes portolanes	20
4 La Menorca de Piri Reis de 1526	23
5 Una altra Menorca de Piri Reis (1574)	25
2 Els primers mapes impresos de Menorca	27
1 Els insularis italians	27
2 Altres mapes del tipus Lafreri	31
3 Menorca en els atles ptolemaics del Renaixement	31
4 Menorca en els atles neerlandesos del Renaixement	31
3 El primer mapa específic de Menorca: l'enigma Binimelis	35
1 La Menorca de Binimelis, segons Antoni Vic de Superna	36
2 Binimelis vist per Garma	37
3 Mapes anònims inspirats en el de Binimelis	40
4 La cartografia del segle XVII	45
1 El model neerlandès de Willem Barentsz	45
1.1 Descripció del mapa de Barentsz	46
2 Revifalla de la Mediterrània a finals del segle XVII	49
3 Els mapes francesos de Menorca del segle XVII	50
3.1 El mapa de Charles Pène	51
3.2 Altres mapes manuscrits francesos de Menorca de finals del XVII	52

3.2.1	Els mapes de Massy	53
3.2.2	El mapa de l'enginyer al servei d'Espanya	53
3.2.3	El mapa de les Balears de Bellin	54
5	Menorca en les cartes i en els atlas nàutics del segle XVIII	57
1	Menorca en altres atlas nàutics	58
2	Els mapes relatius a la Guerra de Successió	60
3	El mapa de Gerard van Keulen	60
6	Els mapes del segle XVIII: els models britànics i francesos	65
1	El primer mapa realment «geomètric» de Menorca de Henry Neal	67
2	Els mapes de la nissaga Neal	72
3	La imatge global del mapa de Neal	72
3.1	El contingut	74
3.2	La geografia física	74
a)	El relleu i la costa	74
b)	La hidrografia	75
c)	La vegetació	75
3.3	La geografia humana	75
a)	Els usos de sòl	75
b)	El poblament urbà i rural	76
c)	L'hàbitat rural	76
d)	Els camins	76
e)	El poblament rural i la toponímia	76
4	El mapa anònim de 1725	78
5	L'eclosió dels mapes impresos	78
5.1	El mapa de Clement Lempriere	78
5.2	El mapa de Menorca en el llibre de John Armstrong	82
6	El segon mapa «correcte» de Menorca: el de Hargrave (1733)	83
6.1	Característiques del mapa de Hargrave	85
a)	Formes i continguts	86
b)	Orientació, dimensions i composició	86
c)	La geografia física	87
d)	La toponímia	87
e)	Els camins	88
7	L'eclosió de la cartografia comercial el 1756	90
8	El mite de la cartografia francesa	94
7	Els millors mapes del segle XVIII	99
1	L'obra de Théodore Cournut	99
1.1	El mapa «militar» de Cournut	101
1.2	El mapa «civil» de Cournut	101
2	Les edicions impreses tardanes del mapa de Hargrave	103
3	La qüestió de les escales	105
4	El mapa de De la Rochette	105
5	El mapa de Francis Assiotti	107
6	El mapa de Le Rouge del 1781	109
8	Els mapes del final del segle XVIII	111
1	La cartografia a la Menorca espanyola	112
1.1	El mapa hidrogràfic de Vicente Tofiño	114

2	Els cartògrafs menorquins del segle XVIII i de principis del XIX	117
2.1	El mapa de Giuseppe Chiesa	117
2.2	Les còpies menorquines manuscrites dels mapes hargravians	120
9	La cartografia de Menorca al segle XIX	121
1	El mapa de José de Espinosa	122
2	Un mapa itinerari militar del 1846	123
3	A la recerca d'un mapa topogràfic nacional d'Espanya: l'obra de Francisco Coello i el mapa de les Illes Balears del 1851	124
4	Els mapes de Miquel Moragues	126
5	La insòlita cartografia cadastral menorquina del segle XIX	126
6	El mapa mural de Miquel Sorà	129
7	La versió mural del Sorà feta per Benejam i Moll	129
8	Menorca en la xarxa geodèsica espanyola	131
9	Els nous mapes hidrogràfics	131
10	La primera cartografia temàtica	131
11	El primer mapa topogràfic modern de Menorca	133
12	Les còpies heliogràfiques 1:50.000 i 1:25.000	134
13	El <i>Plano de Mahón y alrededores</i> (1:10.000)	136
	La toponímia dels mapes de Lafreri, Barentsz, Garma, Lempriere, Neal i Hargrave	139
	Agraïments	153
	Bibliografia	155
	Abreviatures de les fonts consultades	165
	Apèndixs	
	<i>Notícia biogràfica de l'autor</i>	169
	<i>Índex onomàstic</i>	171